

kalákatánc, Táncok, táncszók, Egyéb zenés szokások és műfajok című alfejezetekkel.

A könyv utolsó fejezetében Pávai a hangfelvételek válogatásáról és a közreadás módjáról beszél. A DVD-n található hangzópéldák mellett – hangtechnikai illetve minőségi okokra hivatkozva – a szerző fontosnak látta a dalszövegek közzétételét is. A példatárban lévő 161 szöveg műfajilag a következő csoportokra oszlik: 6 ballada, 43 szerelmi dal, 5 átkodal, 26 keserves, 6 tréfás dal, 8 táncdal, táncszó és mulatónóta, 1 munkaalkalmi, 5 karácsonyi köszöntőének, 5 gyermekdal, 17 katonadal, 5 lakodalmi dal, és 5 temetési ének. Pávai István mindenütt feltünteti az adatközlők nevét és életkorát, a gyűjtés idejét és a megfelelő archívumi jelzetet.

A publikáció legnagyobb erénye kétségtelenül a mellékelt DVD, amelynek tartalma nagyon gazdag: a 216 dallamváltozat, a 6 térkép, a 73 dokumentum és a 35 fotó mellett itt újra közlésre kerülnek a korábban nyomtatásban megjelent fejezetek is. Főleg a DVD-n található *Dallamcsoportok*

menüpontra szeretném felhívni a figyelmet, ugyanis a szerző a szövegcsoportok műfaji meghatározása és közlése mellett a dallamokat is besorolta a megfelelő népzenei stíluscsoportokba. A kötet erősségei közé sorolható a szöveg angol nyelven való közlése is, ami által nemzetközileg is elérhetővé válik a kiadvány.

Pávai István eddigi kutatási eredményei egyrészt mérföldkövek a magyar népzene és néptánc terén – itt elsősorban *Az erdélyi magyar népi tánczene* című kötetére gondolok –, másrészt egyedülállók: ezt a kettősséget tanúsítja az előbb már említett Jagamas János-népzenei gyűjtemény, amely 2014-ben jelent meg a Zenetudományi Intézet, a Hagyományok Háza és Kolozsvári Folklor Intézet közös kiadásában, és most már a jelen kötet is, amelynek segítségével az érdeklődők betekintést nyerhetnek Magyarózd régi, talán már elfelejtett népzenei világába.

Gergely Zoltán

Zenei művelődésünk a népitől az avantgárdig

Angi István–Csákány Csilla (szerk.): Zenei művelődésünk a változó régióban. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár 2013. 292 old.

Az Angi István és Csákány Csilla által egybe-szerkesztett tanulmánykötet a *VII. Hungarológiai Kongresszus. Nyelv és kultúra a változó régióban* zenetudományi szekciójának előadásait, tanulmányait tartalmazza. A szövegek három nagyobb zenetudományi területhez sorolhatók: folklór és etnomuzikológia, zenetörténet, valamint zeneesztétika. Tudatosan szerkesztett, jól strukturált és átlátható kötetről van szó, amelyben minden tanulmány külön-külön keretezett, ugyanakkor láncszerűen kapcsolódik az előtte lévő témához, és utal, átvezet az utána következőre. Ennek köszönhetően

átfogó képet kaphatunk a zenetudomány egyes aktuális témáiról: erdélyi magyar népzene, szokásdallamok, gyülekezeti énekek, török–mongol népzene, Liszt Ferenc magyar rapszódiai, intézményes zeneoktatás, kolozsvári magyar zenekritika, gregorián énekek feldolgozási módozatai, fausti reflexiók vagy impresszionista előhangok Liszt Ferenc zenéjében, az erdélyi avantgárd zene európaisága stb. Látható, hogy a témák széles palettán helyezkednek el, viszont egy-egy specifikus elemet ragadnak meg és járnak körül. Megközelítésük gyakran inkább elvont vagy

Molnár Beáta (1991) – doktorandus, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár, molnarbeavagyok@gmail.com

esztétikai, a kötetben szereplő kottarészek olykor példák, a szöveges tartalom zenés illusztrációi, olykor pedig az elemzés tárgyának vizuális leképezései, de mindenképpen hozzájárulnak egy-egy kérdéskör precízebb, pontosabb megértéséhez, értelmezéséhez.

A tanulmányok közötti tájékozódást segítik a szövegek elején (magyarul és angolul) feltüntetett kulcsszavak, illetve a rövid összefoglalók, amelyek támpontokat és elméleti fogódzókát biztosítanak a fogalomhasználathoz, ugyanakkor kontextusba is helyezik az adott kutatási témát.

Ami a tartalmat illeti, a kötet első, nagyobb egysége a folklór és az etnomuzikológia tárgykörébe sorolható. Almási István *Az erdélyi magyar népzenei hagyomány jellegzetességei* című értekezése a régi stílusú dallamanyagok régióként változó vonásait járja körül, amelyre elsőként Bartók világított rá. Bartók Béla, Lajtha László, Járdányi Pál, Dincsér Oszkár kutatásai nyomán mutat rá arra, hogy a történelmi Erdélyben miként változnak és milyen jellegzetességeket mutatnak a különböző hagyományos dallamkészletekből ismert részletek. Szenik Ilona *Rögtönzés és variálás a népzeneben* című tanulmányában a népzeneben fellelhető variációk és az improvizáció közötti különbségekre, valamint a két fogalom eszköztárának összetevőire, törvényszerűségeire hívja fel a figyelmet. A kétféle eljárást bemutató kottás dallampéldák szerves részét képezik a szövegnek.

Kövári Réka erdélyi és moldvai karácsonyi szokásdallamokat elemez a Deák–Szentek-kéziratból. A karácsonyi ünnepekör énekei közül válogatva a 17. századi énekeskönyv szövegeit, valamint a 18. században leírt dallamalakokat veti össze a népzenei gyűjtésekben is fellelhető dallamváltozatokkal. Péter Éva a gyülekezeti énekek és a magyar népdalok közötti zenei kapcsolatokra világít rá. Tanulmányában kitér a szótagszámra, hangterjedelemre, ritmusszerkezetekre. Kiindulási pontja, hogy mind a vokális népzene, mind a gyülekezeti ének monodikus és általában strófikus szerkezetű, verses szövegű. A két műfaj közötti kapcsolatot a diatonikus recitáló stílus és a

sírató stílushoz tartozó dallamainak, a kanasztánc vers- és ritmusszerkezeteinek, valamint a Rákóczi-dallamkör darabjainak viszonyrendszerében is vizsgálta.

Az „ugrós” karakterű néptáncok zenéjéről Paksa Katalin írt. Tanulmányában kitér a régi, európai táncrétegekbe illeszkedő ugrós táncokra, amelyek élő gyakorlatként érték meg a 20. századot a Kárpát-medencében, majd megvizsgálja az erdélyi ugrós dallamok sajátosságait az udvarhelyi, csíki székelység, a hétfalusi és gyimesi csángók, illetve a bukovinai székelyek körében. Sipos János a finnugor nyelv és a török–mongol népzene kapcsán teszi fel a kérdést: hogyan függ össze a nyelv és a népzene, rokonítható-e az azonos nyelvcsaládba tartozó népek kultúrája és ezen belül zenéje? A kérdés körüljárása izgalmas szempontokat vet fel, hiszen a magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládba tartozik, de a magyar népzene különböző rétegei az északi törökség és a mongolok zenéjével mutatnak rokonságot. Az elemzési szempontokhoz a kutató felhasználta több mint húsz éve zajló ázsiai kutatási tapasztalatait is.

A kötetben több tanulmány is Liszt Ferenc műveinek valamely aspektusát vizsgálja (2011-ben volt születésének 200. évfordulója, a tanulmánykötet kiadási éve 2013). Tari Lujza írásában egy-egy rapszódia dallamtémái alapján mutatja be a néphagyományban fennmaradt és a Liszt műveiben is szereplő dallamokat. A szövegben szereplő kottarészek segítségével arra is rámutat, hogy Liszt olykor a közvetlenül előadott, élő előadásokból is inspirálódhatott. Boros-Konrád Erzsébet annak a Birtalan Józsefnek az életművét tárja fel, és zeneszerzői munkásságát veszi számba, aki egyedi módon ötvözte a magyar népdalok szellemiségét a modern zenei nyelvvvel, ugyanakkor ezzel összefonódott pedagógiai munkássága is. A kötetben közölt tanulmányban Birtalan József *Széki rapszódia* című művének elemzését találjuk.

Pávai István tanulmányában Bartók, Kodály és Lajtha folklorizmuszempléletteről értekezik, rávilágítva zeneszerzői nyelvezetük kialakulására.

Mindháromuk életében fontos szerepet játszott a népzene „felfedezése”, de ezen túl céljuk volt a népdal szélesebb körben való megismertetése. A tanulmány e három zeneszerző-kutató törekvéseit mutatja be, és körvonalazza folklorizmuszempléjük kialakulását, változását – mindezt korabeli levelezéseik, nyilatkozataik alapján.

A tanulmánykötet következő nagyobb tematikus kategóriája a zenetörténeté. Sófalvi Emese a kolozsvári intézményes zeneoktatás kezdeteit vizsgálja. Írásában rámutat az 1819-ben létrehozott Muzsikai Egyesület (Muzsikai Conservatorium) kettős céljára: a zenét művelni és oktatni is kell. A tanulmány elsősorban levéltári dokumentumok, jegyzőkönyvek segítségével próbálja rekonstruálni az Egyesület első három évtizedét. Kulcsár Gabriella a kolozsvári magyar zenekritika történetéből nyújt izelítőt, kitér a tudományos és újság-zenekritika közti különbségekre, a kritika és krónika hasonlóságaira, miközben betekintést nyújt Kolozsvár 19–20. századi zenei életébe is.

Buzás Pál a *Változatlanságért a változó régióban Kalotaszegen* című tanulmányában a Riszeg-tetői majálisok énekkari találkozóit és a magyarbikali színjátzó- és dalscsoport alakulását elemzi, és hangsúlyozza a két hagyomány példamutató jelentőségét. Székely Árpád a Kolozsvári Református Kollégium énekkarának két évtizedét foglalja össze, kronologikusan végigkövetve azokat az állomásokat, „kultúrtörténeti eseményeket Erdély-szerte és a nagyvilágban”, amelyeket a kollégium énekkari szereplése tett emlékezetessé.

A tanulmánykötet vége felé olvasható szövegek inkább zeneesztétikai megközelítést alkalmaznak. Ide sorolható Csákány Csilla *A gregorián ének feldolgozási módzatairól a liszti életműben* című írása. Értekezésében két mű – a *Haláltánc* zongoraverseny és a *Via Crucis* oratórium – részleteivel példázta a gregorián dallamok megjelenését Lisztnél: új ritmikai, formai és harmóniai értelmezést kapnak, és egyszerre mutatnak vissza a múltba és előre a jövőbe, hiszen átértelmezték

részben megváltoztatta a gregorián énekek sajátos élményvilágát is. Fekete Miklós tanulmányában is Liszt Ferenc műveire fókuszál, ezúttal a fausti reflexiók nyomába eredve. Nehéz megragadni, hogy mit is jelent a „fausti jellem”, főleg, ha zenei megfogalmazásokban keressük. Az elemzés az ún. fausti jellem zenei bemutatását és átalakulásait mutatja be a *Faust-szimfónia* egyik motívum-transzformációjának végigkövetésével.

Fodor Attila szerint Liszt kifejezésbeli újszerűsége a modern zenei áramlatok egyik előfutárává avatta a zeneszerzőt: „Ezek az újítások abból az alkotói alapgondolatból nőttek ki, mely a zenei kifejezést, a stílris és technikai eszközöket az üzenetnek rendelte alá.” (278.) Elemzésében kitér Liszt programzene-fogalmának alakulására, illetve felhívja a figyelmet az impresszionista elemek (pentatónia, egészhangú skála) jelenlétére a zeneszerző életművében. Angi István *Az erdélyi avantgárd európaisága Szegő Péter zenéjében* című tanulmányában zenei illusztrációkkal példázta Szegő Péter következetes nonkonformizmusát, radikális zenei magatartását, kitér a szegői „kontrasztáló elv paradoxonára”, és különböző művek segítségével hívásával példázta ezt. Angi szerint a művekből kiérezhető feszültségben rejlik avantgardizmusának európaisága.

A tanulmánykötet jól igazolja, hogy mit jelent a zenetudományban az, amikor a zenét nem „művelik”, hanem kutatják. Van néhány olyan szakterület, amelyet nehéz átültetni a verbalitásba, elérhetővé, netán közérthetővé tenni – a zene ilyen. De ezeket a specifikus kutatásokat is összegezni kell, ehhez nyújtanak lehetőségek a hasonló konferenciák/ülésszakok. A tanulmánykötet egyszerre lehetőség a szakembereknek, hiszen most már egybeszerkesztve kézzelfogható az, ami egy-egy előadáson elhangzott, ugyanakkor lehetőség az érdeklődő olvasók számára is, akik ezáltal közelebb kerülhetnek bizonyos zenei fogalmak, jelenségek megértéséhez.

Molnár Beáta